

KOMMUNISMIOHVRITE MEMORIAALI ASUKOHA JA IDEEKAVANDI KONKURSS

Žürii lõpp-protokoll

Toimumisaeg: 8. ja 9. november 2011

Toimumiskoht: Kultuuriministeeriumi suur saal, Suur-Karja 23, Tallinn

Osalesid:

Ragnar Siil (žürii esimees), Kultuuriministeerium

Laila Põdra, Kultuuriministeerium

Peeter Pere, Eesti Arhitektide Liit

Tiit Trummal, Eesti Arhitektide Liit

Heie Treier, Eesti Kunstiteadlaste Ühing

Karin Bachmann, Eesti Maastikuarhitektide Liit

Vergo Vernik, Eesti Kujurite Ühing

Protokollis: Pille Epner, EAL projektijuht

Kommunismiohvrite memoriaali ideevõistluse tähtajaks, 1. novembriks, saabus Eesti Arhitektide Liitu 66 ideekavandit. Žürii hindas töid lähtuvalt idee kandvusest, kohaspetsiifilisusest, aktuaalsusest ja teostatavusest.

Žürii peab ideevõistlust õnnestunuks. Kuna ideekonkursi võistlustingimuste kohaselt anti osavõtjatele nii memoriaali asukoha, maksumuse kui selle sisulise ja vormilise mõtestamise osas vabad käed, leidis konkursile laekunud ideede hulgas väga erinevaid lähenemisi viise memoriaali mõistele. Arvestades olukorraga, kus hinnata tuli mitmeid sisuliselt kvaliteedilt samaväärseid töid, mida on omavahel väga raske võrrelda, otsustas žürii preemiad ümber jagada järgmiselt:

1. ja 2. preemiat jagavad ideekavandid märgusõnadega VEST ja MÄLUTULBAD, preemiasummaks á 3000 eurot.

3. preemia otsustati mitte välja anda.

Eripreemia vääriliseks tunnistati ideekavandid märgusõnadega BAASID, INTROVERT, OTSUSTE RAND ja PADAKONN, preemiasummaks á 1000 eurot.

Žürii otsustas lisaks ära märkida ideekavandid märgusõnadega KOMMUNISM, LINNUTEE, PUNANE VAGUN ja VABAÕHUMUUSEUM.

Žürii kommentaarid premeeritud ideekavanditele:

I-II PREEMIA (3000 Eur): ideekavand märgusõnaga VEST

Žürii otsustas anda ühe peapreemiast võistlustööle märgusõnaga VEST hea asukohavaliku,

võimsa ruumi- ja looduselamuse oskusliku ühendamise ning kommunismiohvrite memoriaali mõiste sügavmõttelise tõlgenduse eest.

Võistlustöö VEST autorite tõlgenduses on memoriaal metafüüsilise ruumielamuse saamise koht, mis annab võimaluse süüvida ja kogeda, mõtiskleda ja mälestada. Väga oluline on žürii arvates lähenemine, mis ei põlista ohvriks olemist, masendust ja õudu, vaid rõhutab lootust ja vabanemist. Olemata depressiivne, võib puhas geomeetriline vorm olla väga pühalik ja aukartustäratav.

Paldiski asukohana on väärt esiletõstmist. Nõukogude ajal ära lõigatud linn sümboliseerib samuti vabanemist ning dramaatiline loodusmaastik lisab ruumimõju veelgi, nii suvel kui talvel. Lisaväärtusena pakub memoriaal võimalust pääseda alla mere äärde - praegu see võimalus puudub.

Sümboolne, kuid tehniliselt teostatavuselt küsitav on memoriaali materjalivalik - vanade maastikku risustavate silikaattelistest kolhoosirajatiste lammutamine oleks samas vabastav puhastusaktsioon Eestimaal.

I-II PREEMIA (3000 Eur): ideekavand märgusõnaga MÄLUTULBAD

Maarjamäe memoriaalkompleks (A. Murdmaa, M. Varik jt.) on ruumiliselt ja looduslikult väga võimas koht, mis on eestlastes alati tekitanud vastakaid tundeid. Ühelt poolt nõukogude ideoloogia väljendus, mõjub tollaste tipptegijate kavandatud kompleks oma üldnimilike sümbolite ja modernselt abstraktsete vormidega ka tänapäeval suurejoonelise ja ajatu maastikuteosena. Sellist suhtumist tõestas ka kommunismiohvrite meomoriaali ideekonkurss, mis tõi 11 ideekavandit Maarjamäe kompleksi edasiarendamiseks ja ümbermõtestamiseks. Žürii jaoks osutus sümboolseimaks neist ideekavand märgusõnaga MÄLUTULBAD, mis suhtus olemasolevasse kompleksi delikaatselt ning vähe sekkuvalt. Uus memoriaal korrastaks olemasoleva maamärgi, tekitades sellele mõjuva jätku või lõpetuse, saades omamoodi kompleksseks lepitusmonumendiks, võimaldades näha kõiki sõdades hukkunud ja kannatanud inimesi ühtviisi ohvritena. Samas tekib ka äratuntavalt uus edasiarendus - mälestusväljak ja suurejooneline klinti süvistatud trepp, mis paeklinti läbimurdva sisselõikena mõjub monumendina iseeneses ja filosoofilise kommentaarina läbielatud traagikale. Tohutud paeseinad - Eesti rahvuskivi - võimaldavad eksponeerida ka teksti - ohvrite nimesid jmt. Asukoht on mitmekordselt hea - lihtsalt ligipääsetav (Tallinna kesklinna lähedus), samas arhetüüpne Eesti loodusmaastik. Plaanimis- ja mälestusväljak võimaldaks korraldada ka massiüritusi. Haakub nii lähedalasuva Maarjamäe lossi juurde plaanitava nõukogudeaegsete skulptuuride pargi kui Mark Soosaare rahvusparki ideega. Žürii toetab igati ideed kasutada ära juba olemasolevat maamärki, seda edasi arendades ning ümbermõtestades, samas mitte lõhkudes olemasolevat keskkonda ning näeb ka teistes käesolevale ideekonkursile saabunud samasse asukohta plaanitud ideekavandites kaalumist vääri- ja ideid.

Asukoha lõplik valik on riiklik otsus, kuid juhul, kui valituks osutub Maarjamäe, teeb žürii ettepaneku korraldada uus konkurss juba konkreetsele alale.

ERIPREEMIA (1000 Eur): ideekavand märgusõnaga BAASID

Žürii otsus on anda eripremia ideekavandile märgusõnaga BAASID täiesti teistsuguse lähenemise eest memoriaali ideele, olles mitte objekti-, vaid protsessikeskne. Üleskutse

kaardistada ja korrastada nõukogudeagsest sõjaväelisest okupatsioonist vabanenud maastikud, muuta need, muuta need kasutud ja mahajäetud, kuid tihti looduslikult ja ruumiliselt mõjusad maastikuobjektid vaatamisväärseks, laiendab klassikalise monumendi tähendust ja ühtlasi suunab tähelepanu olulisele teemale, mis vajab lahendamist. "Emotsionaalne laetus ning möödunule viitav memoriaalsus on sellistesse puhastesse diagrammidesse sisse kirjutatud", nagu ütleb ideekavandi seletuskiri.

ERIPREEMIA (1000 Eur): ideekavand märgusõnaga INTROVERT

Žürii otsustas anda eripreemia ideekavandile märgusõnaga INTROVERT isikliku draama ja kodukoha kaotuse teema mõjuva esiletoomise eest. Installatsioon negatiivse projektsioonina reaalselt eksiteerinud talumajast keset tüüpilist Eesti viljapõldu on mälestus olnud elust, monument kaotatud kodule. Siin ei ole liigset traagikat, kuid väga paljusid eestlasi lähedalt puudutav seos. Piisavalt abstraktse materjaliga on saavutatud ruumiliselt efektne ja meelde jääv teos.

ERIPREEMIA (1000 Eur): ideekavand märgusõnaga OTSUSTE RAND

Žürii otsustas anda eripreemia ideekavandile märgusõnaga OTSUSTE RAND põgenemise ja emigratsiooni teema kontseptuaalselt ja ruumiliselt huvitava lahendamise eest. Mäng hargnevate ja sumbuivate arhitektooniliste teedega sulandub ümbritsevasse loodusesse toob silme ette võimatute valikute raskuse ja traagika. Asukoht ei ole nii oluline, samas on see võimalus märgistada siiani tähistamata olulised kohad lähiajaloost - need rannad, kust massiliselt paadiga põgeneti. Meditatiivne maastikukunsti projekt.

ERIPREEMIA (1000 Eur): ideekavand märgusõnaga PADAKONN

Žürii otsustas anda eripreemia ideekavandile märgusõnaga PADAKONN löövalt kontseptuaalse lähenemise eest. Töö oli konkursil täiesti erandlik oma tugeva skulpturaalse lahenduse poolest. Tegemist on filosoofilise objektiga, mis suhestub ajalooga ja monumendi kui traditsioonilise kunstivormiga. Eelkõige kommenteerib töö ülbet mõtlemist, mittehoolimist, jõhkrust, totalitaarset süsteemi, kättemaksu jne. Töö võimalik teostatavus memoriaalina käesoleva võistluse kontekstis on küsimusi tekitav. (Samas on ilmselge, et need küsimused on provokatiivselt ja teadlikult sinna sisse seatud, olles antud töö oluline osa).

ÄRAMÄRGITUD ideekavand märgusõnaga KOMMUNISM

Žürii otsustas ära märkida ideekavandi märgusõnaga KOMMUNISM huvitava, tugevaid emotsioone tekitava lahenduse eest. Ühe ruumilise elemendi ja baasilise linnaruumilise manipulatsiooniga on antud emotsionaalne kommentaar kommunistliku masinavärgi käsitamatu painele ja absurdsusele on tekitatud tugev emotsioon - tänavat blokeeriva massiivse abstraktse objekti eesmärk on raputada, tekitada vihkamist enda vastu. Žürii ei ole aga kindel, kas see on õige viis mälestada ohvreid.

ÄRAMÄRGITUD ideekavand märgusõnaga LINNUTEE

Žürii otsustas ära märkida ideekavandi märgusõnaga LINNUTEE, et toetada Piliistveres rahvaalgatuslikult tekkinud kommunismiohvrite mälestuspaiga arendamist juba käimasolevas suunas. Piliistverre pakutud ideekavandite hulgast arvestas LINNUTEE kõige paremini

olemasoleva olukorraga. Žürii tunnustab ka teiste kohalike isetekkeliste memoriaalide elujõulisust (vt. ka ideekavandid märgusõnadega PISARA PARK TAPA LINNAS ja REPRESSEERITU 09415), kuid ei pea vajalikuks juba käivitunud töödesse väljastpoolt sekkuda.

ÄRAMÄRGITUD ideekavand märgusõnaga PUNANE VAGUN

Žürii otsustas ära märkida ideekavandi märgusõnaga PUNANE VAGUN kohaspetsiifilise, väikelinnadesse sobiva monumendi idee eest. Selles on teatud lihtsat, selget jõudu - vagun on selgelt äratuntav ja oluline küüditamisega seotud sümbol, kuigi mitte kuigi unikaalne.

ÄRAMÄRGITUD ideekavand märgusõnaga VABAÕHUMUUSEUM

Žürii otsustas ära märkida ideekavandi märgusõnaga VABAÕHUMUUSEUM arhitektuuriliselt huvitava, ehkki rahaliselt väga kuluka kontseptsiooni ja monumendi idee laiendamise eest.